

recenze

Čtenářům. S láskou

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017, 447 s., ISBN 978-80-7491-850-6

Text lze dopodrobna číst, literárněvědně zkoumat, podrobit jej kritice, pokusit se o jeho interpretaci. Avšak co jeho čtenář – prvek literatury tolik důležitý, avšak literární vědou – často i samotnými autory – mnohdy opomíjený? Čtenář, bez něhož by literatura nutně ztratila část svého smyslu?

Literární vědec a akademik Jiří Trávniček se rozhodl seznámit a vzájemně přiblížit čtenáře a literární vědu pomocí výzkumu čtenářství. Jeho cílem bylo napsat knihu o čtenářích, „a to o čtenářích napříč celou současnou společností, tj. o čtenářích běžných; nikoli tedy pouze o těch, kdo se cítí být ke čtení poutáni nějakou obzvláště silnou vazbou, ani o těch, kdo čtou jen beletrii; nejde zde ani o lidi profesionálně se čtením spoutané“¹, a na důkaz této své náklonnosti publikaci následně čtenářům věnovat.

Autor se pokouší zmapovat současnou českou čtenářskou kulturu – její rozsah, strukturu. Proto se na čtenáře dívá ze tří různých perspektiv, které zároveň zachycuje podtitul knihy: generace (představuje současné čtyři generace příznačně nazvané *rozhlasová*, *televizní*, *počítačová* a *internetová*), fenomény (věnuje pozornost podstatným jevům, jakýmsi průsečíkům, například *Nedočteno*, *Předčítání*, *Učitelé*) a životopisy (konkrétní výpovědi, řekněme čtenářské kazuistiky).

Jiří Trávniček se čtenářům věnuje dlouhodobě – zkoumá čtenářství kvantitativně (statisticky) i kvalitativně (pomocí čtenářských životopisů), výsledky svých výzkumů pravidelně publikuje. Je tedy zřejmé, že je v této oblasti autorem nadmíru zkušeným, sebejistým, což *Česká čtenářská republika* potvrzuje. V úvodu textu zapáleně („moja ukochana Polska!“) popisuje své inspirační

1) TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017, ISBN 978-80-7491-850-6, s. 15.

zdroje a mimochodem tak představuje část vlastního čtenářského životopisu – metody, kterou má brilantně osvojenou a plně mu slouží.

Jádro *České čtenářské republiky* totiž tvoří právě 138 čtenářských životopisů výpovědí narátorů, které byly nahrány a přepsány v průběhu sedmi let (2009–2015). Trávníček představuje přednosti této metody jakožto podmnožiny životopisného vyprávění, které „pokud je vhodně podníceno zvnějšku, umí rozvázat jazyk, je s to vyvolat v život věci, jež by jinak zůstaly zasuty“². Použitý postup vědecky ukotvuje pečlivým popisem metodiky, podle níž, spolu s dalšími tazateli, pracoval (výběr narátorů, osnova rozhovorů, jejich nahrávání a následný přepis).

V části nazvané *Generace* autor nahlíží na jednotlivé generace čtenářů, a to nikoli pouze prizmatem čtenářské kultury (k té je pozornost obrácena zákonitě a plynule sama). Autorovi se daří pracovat v širším kontextu: užívá množství historických a společenských zdrojů, text prokládá citacemi samotných respondentů, které citlivě komentuje. Výsledkem je unikátní text, jenž přináší všestranný pohled na generace současné české populace.

Část *Fenomény* je věnována abecedně řazeným jevům, které se v průběhu výzkumu opakovaly a jež si autor sám „vyzvěštil“. Trávníček se ukazuje jako bystrý a vtipný znalec a glosátor naší čtenářské kultury (kapitolu Babička zahajuje větou „Ta aby tady chyběla!“³). Je mimořádně empatický, čtenáře se snaží pochopit, nikdy ani náznakem neodsuzuje. Aktivně usiluje přijít na kloub různým „záhadám“, což dodává textu detektivní, místy až populárně-naučný ráz (proč je u Češek tolik oblíbená BettyMacDonaldová, proč nás poezie v určitém věku většinou přestává bavit, má souboj kniha vs. film vítěze, kdy a proč se Štětináč stává sympatičtější než Mirek Dušín atd.).

V části knihy věnované samotným čtenářským životopisům je uvedeno osm životopisů v kompletní podobě. Ty by byly bezpochyby čtivé samy o sobě⁴ – autor jejich čtivost však umocňuje pojmenováním čtenářů jako jednotlivých biologických druhů tvora „čtenář“ (čtenář celoživotně soustavný a přemýšlivý, čtenářka soustavná a zorientovaná, čtenář restartovaný atd.) a krátkým perexem: naznačujícím, navnaďujícím.

2) TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017, ISBN 978-80-7491-850-6, s. 41.

3) Tamtéž, s. 161.

4) Opět zásluhou autora a jeho spolupracovníků – tazatelů –, neboť za takto čtivými rozhovory nutně musí stát mimořádně empatický tazatel, který nenápadně povzbuzuje narátory upřímným a stálým vyjadřováním svého zájmu...

V závěru Trávníček výsledky shrnuje, a to jak obšírněji za pomoci interdisciplinárních přesahů (např. koncept *omnivorousness*, fráze *épater le bourgeois* atd.), tak ve formě několika krátkých shrnutí. Zde nutno podotknout, že autorovi se podařilo podstatné výsledky výzkumu přetavit v úderná fakta, aniž by je přitom musel jakkoliv zjednodušovat.

Česká čtenářská republika je publikace v mnoha ohledech unikátní; unikátní byl však i samotný výzkum, jehož je tento text výsledkem a s nímž má tedy zákonitě mnoho společného. Jiří Trávníček je jako výzkumník i autor zcela konzistentní: píše tak, jak zkoumá. Jde naproti svým narátorům i čtenářům; snaží se je pochopit, obhájit, projevit zájem. *Českou čtenářskou republiku* prokládá grafy, fotografiemi, statistikami, vtipy, oživujícími přirovnáními („při jeho poslechu [rádia, pozn. aut.] si mluvené slovo jako bankovku musíme teprve směnit za [vizuální] představu“⁵⁾) a pochopitelně fakty. Trávníček dokazuje, že nejen texty a jejich autoři, ale i čtenáři jsou důležitým předmětem literárněvědného zkoumání. A jako takoví si zaslouží, aby se o nich mluvilo a psalo – tak, jak to dělá Jiří Trávníček – s láskou.

Marie Mokrá

5) TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017, ISBN 978-80-7491-850-6, s. 208.

